

ДЗІКІЯ ЖЫВЁЛЫ Ў БЕТОННЫХ ДЖУНГЛЯХ

Заяц каля Палаца Незалежнасці ў Мінску, лось у цэнтры Гомеля, ліса ў Віцебску, бабры на рацэ ў сталічным парку — такія навіны ўсё часцей і часцей з'яўляюцца ў інфармацыйных зводках. Сёння ім ужо ніхто не дзівіцца. А яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў таму заходы дзікіх жывёл у гарады былі хутчэй выключэннем, чым штодзённасцю. Чым жа выкліканы такія частыя сустрэчы? Куды падзеўся страх перад чалавекам і калі мядзведзі будуць гуляць па нашых вуліцах? Аб гэтым наша сённяшняя размова з навуковым супрацоўнікам ДНВА «НПЦ НАН Беларусі па біярэсурсах» Паўлам ВЕЛІГУРАВЫМ.

— Сапраўды, раней з'яўленне дзікіх жывёл у гарадах, як правіла, было выпадковасцю, — распавядае Павел Велігураў. — І такія візіты прыцягвалі немалую ўвагу. Напрыклад, адну з крам у Мінску дагэтуль называюць «ласінай». Думаю, старэйшыя мінчане памятаюць гэтую гісторыю: тады, раніцай 27 мая 1975 года, у дзяжурнай часці раздаўся сігнал трывогі. Спрацавала сігналізацыя ў гастронOME № 12, што на вуліцы Каліноўскага, 81. Аказалася, што ў гандлёвую залу зайшоў малады лось. Затым ён трапіў у пакой бухгалтэрыі і не змог самастойна выбрацца з-за зачыненых дзвярэй. Прыйшлося арганізоўваць выратавальную аперацыю, каб дзікую жывёліну адпусціць на волю. Сёння ў сувязі з ростам колькасці і шчыльнасці жывёл адбываецца іх натуральнае рассяленне на не занятыя гэтым відам тэрыторыі, да якіх таксама адносяцца і населеныя пункты. У першую чаргу дзікія жывёлы асвойваюць маланаселеныя ландшафты, пасля даходзіць чарга і да буйнейшых населеных пунктаў, у тым ліку і Мінска. Таксама працэсу асваення новых для пражывання тэрыторый садзейнічае ўстанаўленне забароненых для палявання зон вакол населеных пунктаў. У гэтых месцах жывёлы адчуваюць найменшы фактар трывогі ад чалавека.

— **Наколькі сур'ёзна можна ўспрымаць меркаванне аб тым, што выхад дзікіх жывёл да людзей абумоўлены карачэннем месцаў іх пасялення?**

— Магчымае скарачэнне месцаў пражывання, на мой погляд, наўрад ці моцна ўплывае на частату выхаду дзікіх жывёл да паселішчаў чалавека. Больш важны фактар — павелічэнне шчыльнасці жывёл. Калі іх робіцца шмат, то на пэўным этапе ўключаецца механізм эміграцыі і частка з іх адпраўляецца асвойваць новыя тэрыторыі. Найбольш яркім таму прыкладам можа служыць утварэнне ўстойлівых паселішчаў бабра ў гарадах. Калі саміх звяроў сустрэць даволі складана, то вось убачыць сляды іх жыццядзейнасці ў выглядзе характэрна абгрызеных ствалоў і паваленых дрэў — не праблема.

— **Цяпер даволі распаўсюджаны трэнд, што звяроў павінна быць шмат. А шмат — гэта колькі? Тым, што цяпер жывуць на нашых прасторах, хапае «жылплошчы»?**

— У паляўнічай гаспадарцы існуе такі тэрмін «аптымальная колькасць». Гэта колькасць паляўнічых жывёл (у інтэрвале), вызначаная дакументацыяй, пры якой гэтыя жывёлы на працягу доўгага часу могуць жыць у паляўнічых угоддзях, натуральна аднаўляцца, эфектыўна выкарыстоўваць кармавыя рэсурсы, а таксама забяспечваецца найбольшы выхад якаснай прадукцыі палявання без істотнай шкоды кампанентам прыроднага асяроддзя, жыццю, здароўю і маёмасці грамадзян, маёмасці юрыдычных асоб. Яго можна выкарыстоўваць як крытэрыі для вызначэння дастатковай колькасці паляўнічых жывёл.

Дадзены тэрмін карэлюе, але не адпавядае экалагічнай ёмістасці асяроддзя пасялення. У дачыненні да папуляцыі гэта максімальная колькасць, якая ў дадзеным асяроддзі не вядзе да негатыўнага ўздзеяння як на саму папуляцыю, так і на асяроддзе пасялення. Устанаўленне экалагічнай ёмістасці асяроддзя пражывання для кожнага віду жывёл — вельмі працаёмкі працэс, які на практыцы амаль ніколі не ўжываецца. Як правіла, у выпадку наяўнасці негатыўных тэндэнцый у дынаміцы экасістэм робіцца высьнова аб перавышэнні экалагічнай ёмістасці асяроддзя пасялення якім-небудзь відам.

Што да паляўнічых відаў, то сума аптымальнай колькасці паляўнічых жывёл для ўсіх гаспадарак дае магчымасць вызначыць яе для кожнага віду ў межах Беларусі. У цэлым па краіне аптымальная колькасць яшчэ не дасягнута,

таму ў сярэднім «жылплошчы» звярам хапае. Ёсць асобныя гаспадаркі, дзе колькасць вышэйшая за аптымальную, але іх няшмат, а колькасць кантралюецца канфіскацыяй. Рассяленне ж жывёл не сведчыць аб перавышэнні экалагічнай ёмістасці асяроддзя пасялення. Гэта натуральны механізм пазбягання ўнутрывідавай канкурэнцыі.

— **Як я разумею, дастаткова доўга асноўным стрымлівальным фактарам, які перашкаджаў больш цесным і бліжнім зносінам чалавека з дзікімі жывёламі, служыў натуральны страх, прычым нярэдка ўзаемны. Што ж такое адбылося, з-за чаго многія звяры перасталі баяцца чалавека?**

— Натуральны страх, несумненна, застаўся, але жывёлы прыстасаваліся да сумеснага пасялення. Больш за тое, стрэс ад кантакту з чалавекам стаў меншы, чым стрэс ад унутрывідавай або міжвідавай канкурэнцыі. Узяць таго ж бабра: гэтыя жывёлы вельмі актыўна абараняюць сваю тэрыторыю, што вымушае маладых асобін пакідаць яе і шукаць незаселеныя ўчасткі водных аб'ектаў. Пры гэтым яны ўсё роўна імкнуцца пазбягаць непасрэднай сустрэчы з чалавекам, але гатовы сяліцца ў непасрэднай блізкасці ад дамоў. І ўсё ж людзям варты памятаць, што стрэсавы стан можа прывесці

да непрадказальных паводзін жывёл аж да агрэсіі, таму блізкіх кантактаў лепш усё-такі пазбягаць.

Па маіх назіраннях, найбольш прыстасаванымі да жыцця ва ўрбанізаваным ландшафце аказаліся каляводныя грызуны — бабёр і андатра. Гэта можа быць звязана з тым, што водныя аб'екты мала трансфармаваны. А вось найменш пластычнымі з'яўляюцца буйныя драпежнікі, такія як воўк ці рысь. Яны практычна ніколі не заходзяць у паселішчы чалавека. Выключэнне — хворыя на шаленства. Ды і для нашых капытных з'яўленне ў гарадах да гэтага часу застаецца выпадковасцю. Усё-ткі гэта не іх асяроддзе пасялення.

— **Наколькі сур'ёзна ўплываюць на паводзінскія рэакцыі дзікіх жывёл больш цесныя зносіны з людзьмі?**

— Спецыяльныя даследаванні па сінантрапізацыі дзікіх жывёл у Беларусі не праводзіліся. Але зразумела, што пры рассяленні жывёлы выбіраюць тэрыторыю, найбольш падобную на іх звычайнае асяроддзе пасялення і з улікам таго, да чаго можна хутка адаптавацца. Вялікіх праблем з кармавой базай у іх не назіраецца. Часта сельскія населеныя пункты нават прыцягваюць капытных: напрыклад, казулю ўраджаем пладовых дрэў.

Жывёлы прыстасоўваюцца пад сінантропныя ўмовы. Птушкі-дуплагнездзікі выбіраюць для размнажэння гарышчы і нішы хат, лятучыя мышы аддаюць перавагу склепам са стабільным тэмпературным рэжымам і вільготнасцю, як у пячорах, гарышчам пад шыферам ці ашалёўкай. Перавагу атрымліваюць жывёлы з вячэрняй і начной актыўнасцю, наколькі гэты час найменшай дзейнасці чалавека.

— **Што ж, прысутнасць вавёрак або лясных галубоў у гарадскіх парках, скажам шчыра, факт цікавы, але асабліва на наша жыццё не ўплывае. Аднак імкненне да павелічэння колькасці не толькі дробных, але і буйных жывёл, уключаючы драпежнікаў, іх здольнасці да прыстасаванасці, пластычнасці, мімавалі прымушае задумацца аб будучыні. Няўжо ў нас на вуліцах свабодна будуць разгульваць мядзведзі і ваўкі?**

— Заходы драпежнікаў у населеныя пункты пакуль яшчэ вельмі рэдкія. Як мінімум, гэта можна растлумачыць іх значна меншай шчыльнасцю ў параўнанні з тымі ж капытнымі. Пра вялікія населеныя пункты гаворкі не ідзе, але ў вёсках і на хутарах ужо адзначалі сустрэчы з ваўкамі і мядзведзямі. Мядзведзя цягне да жылля багацце ежы і адсутнасць небяспекі з боку чалавека, наколькі гэта ахоўны від. Воўк, у сваю чаргу, у галодны перыяд таксама шукае ў невялікіх паселішчах чалавека ежу. Некалькі гадоў таму на хутарах Налібоцкай пушчы з імі была праблема: яны цягалі хатніх сабак, часцяком «разам з будкай». Канфлікт удалося вырашыць толькі пасля правядзення мерапрыемстваў па рэгуляванні распаўсюджвання і колькасці драпежнікаў.

«Сёння ў сувязі з ростам колькасці і шчыльнасці жывёл адбываецца іх натуральнае рассяленне на не занятыя гэтым відам тэрыторыі, да якіх таксама адносяцца і населеныя пункты».

Часам рэгіструюцца выпадкі нанясення ўрон хатнім жывёлам ад неўстаноўленых відаў драпежнікаў. Так, у адной з вёсак Мінскай вобласці невядомы звер перыядычна разбураў клеткі з трусамі і забіваў змешчаных у іх зайцападобных, рэзаў авечак. Дакладна ўстанавіць краявідную прыналежнасць шкодніка не атрымалася. Затое з'явіліся чуткі пра таямнічую «чупакабру» ў беларускіх лясах.

Самымі ж небяспечнымі з'яўляюцца выпадкі заходу ў населеныя пункты шалёных жывёлін. Нагадаю, шаленства могуць пераносіць усе віды млекакормячых — ад бяскрыўднай мышкі да гаспадаралесу — мядзведзя. Магчымае заражэнне шаленствам — сур'ёзная прычына не ўступаць з дзікай жывёлай у блізкі кантакт. Сумесныя ж прагулкі побач з буйнымі драпежнікамі па вуліцах нашых гарадоў з-за аб'ектыўных біялагічных заканамернасцяў, думаю, наўрад ці магчымы нават у далёкай перспектыве.

— **Дык да якой мадэлі ўзаемаіснавання чалавека і дзікіх жывёл мы павінны імкнуцца?**

— Ідэальнай мадэллю мне ўяўляецца ўзаемнае пражыванне на адной і той жа тэрыторыі без істотнай шкоды адзін для аднаго. У той жа час відавочна, што дасягнуць гэтага практычна немагчыма. Таму ў наш час найбольш аптымальнай бачыцца наяўнасць побач з намі відаў, якія не прыносяць шкоды гаспадарчай дзейнасці, і адначасовае рэгуляванне колькасці тых, якія шкоду наносзяць. Не варты забываць і пра натуральнае трансфармаванае асяроддзе пасялення, якое падвяргаецца прэсу з боку хатніх жывёл. Неабходна абмяжоўваць і кантраляваць гэты ўплыў. Нельга пускаць на самацёк праблему здзічэлых сабак, якія, збіваючыся ў зграі, могуць паляваць на капытных, а таксама праблему хатніх і здзічэлых кошак, якія ловяць птушак і разбураюць іх гнёзды. Усё гэта сведчыць аб тым, што выбудоўваць адносіны з дзікімі жывёламі неабходна на разумнай аснове з улікам інтарэсаў людзей, актуальных задач і перспектывных мэт. Прыродакарыстанне павінна быць рацыянальным і беражлівым.

Андрэй КАРАБЕЛЬНИКАЎ.